

10 pijlers voor een strategisch relancebeleid

2012/16

23 | 07 | 2012

MENSEN

WELVAART

BESCHERMING

Inleiding

Begin juli werd het al duidelijk dat er geen animo was om een korte termijn relanceplan te ontwikkelen. In het kader van de begrotingscontrole worden er enkele initiatieven genomen zoals onder meer een beperkte jobkorting voor lage en middeninkomens, de creatie van bedrijfsstageplaatsen en een lastenverlaging voor KMO's. Op korte termijn was een grote herschikking van beleidsprioriteiten onrealistisch. De regering heeft echter de bedoeling tegen het einde van het jaar een uitgebreide relancestrategie uit te werken. Het Itinera Institute probeert met deze nota hiertoe inspiratie te leveren.

I. Het groeirecept

II. Keynesiaans relancebeleid

III. Alternatief relancebeleid

1. Concurrentiekracht
2. Kostenfactoren
3. Productiviteit
4. Ruime innovatieketen
5. Exportinnovatie op zijn Duits
6. Ondernemerschap
7. Diensten
8. Overheid
9. Financiering
10. Onderwijs-arbeidsmarkt

I. Het groeirecept

Economische groei is een noodzaak, te meer daar de hoge bijkomende kost van de vergrijzing —conservatief geschat op 4% van het BBP tegen 2030— op ons af komt. We kunnen deze uitdaging ook positief benaderen. Het creëren van duurzame economische groei is minder complex dan het lijkt. Vooreerst weet iedereen dat groei het resultaat is van het investeren in mensen, kennis, technologie, infrastructuur en instituties die voldoende economisch vertrouwen afdwingen maar ook het ondernemerschap en het nemen van risico's stimuleren. Een goed onderwijssysteem, investeringen in levenslang leren, ruime budgetten voor R&D en innovatie, een moderne infrastructuur (breedband, HST-netwerken, rekeningrijden, smart grids), competitieve markten voor goederen en diensten, een stimulerende in plaats van een ontmoedigende fiscaliteit, efficiënte overheden en rechtszekere regels,... het zijn enkele evidente bouwstenen voor een groeiklimaat. Net zozeer als een gezonde marktwerking die de diverse drijvers van groei aanzet tot innovatie, die hun verdiend succes ondersteunt, die concurrentie eerlijk en scherp houdt en die duidelijke taakverdeling tussen privé en publiek realiseert. En al deze bouwstenen renderen het best in een macro-economische omgeving die relatief stabiel wordt gehouden.

Het universele groeirecept:

- *investeren in mensen*
- *investeren in kennis, technologie en infrastructuur*
- *investeren in instituties -> vertrouwen, ondernemerschap en risico's*
- *goed gereguleerde marktwerking*
- *garanderen van een stabiele macro-economische omgeving*

Dit universele groeirecept werkt altijd met een aanzienlijke vertraging. Onze huidige economische prestaties zijn het gevolg van investeringsbeslissingen uit het verleden. Vandaag rendeert nog steeds veel menselijk en fysiek kapitaal dat gevormd of geproduceerd werd in de periode van 1960 tot 1980. Ook zullen de investeringen van vandaag niet onmiddellijk renderen. Bijkomende investeringen in het onderwijs renderen pas na één tot twee decennia. Het duurzaam verhogen van de economische groei kan dus niet gebeuren van vandaag op morgen. Een plotse verhoging van de uitgaven of van de consumptie als gevolg van monetaire of budgettaire stimulansen heeft natuurlijk wel een direct —maar tijdelijk— positief effect op de economische parameters. Het belang van een toename van de algemene productiviteit in onze economie mag niet onderschat worden. Als onze productiefactoren arbeid en kapitaal efficiënter benut worden en een hogere economische productie kunnen realiseren, stijgen zowel de consumptie als het nationale inkomen. Productiviteit is dan ook de belangrijkste bron van welvaart voor een moderne economie. Als de productiviteit stijgt, wordt de bevolking rijker. De uitbouw van de Europese welvaartstaat werd mogelijk gemaakt door de historische toename van de economische productiviteit na 1945. Deze hogere productiviteit werd gematerialiseerd in alsmear betere technologie. We mogen dan ook stellen dat technologie de factuur van onze welvaartsopbouw heeft betaald. Als we deze redenering doortrekken, moeten we dus verder investeren in betere technologie als we meer welvaart nastreven.

Daarnaast moeten we ook beseffen dat de post-industriële economie van het rijke Westen voor een diepgaande transformatie staat. Een groot deel van de drijvers van recente economische groei —vooral consumentenkrediet, vastgoed,

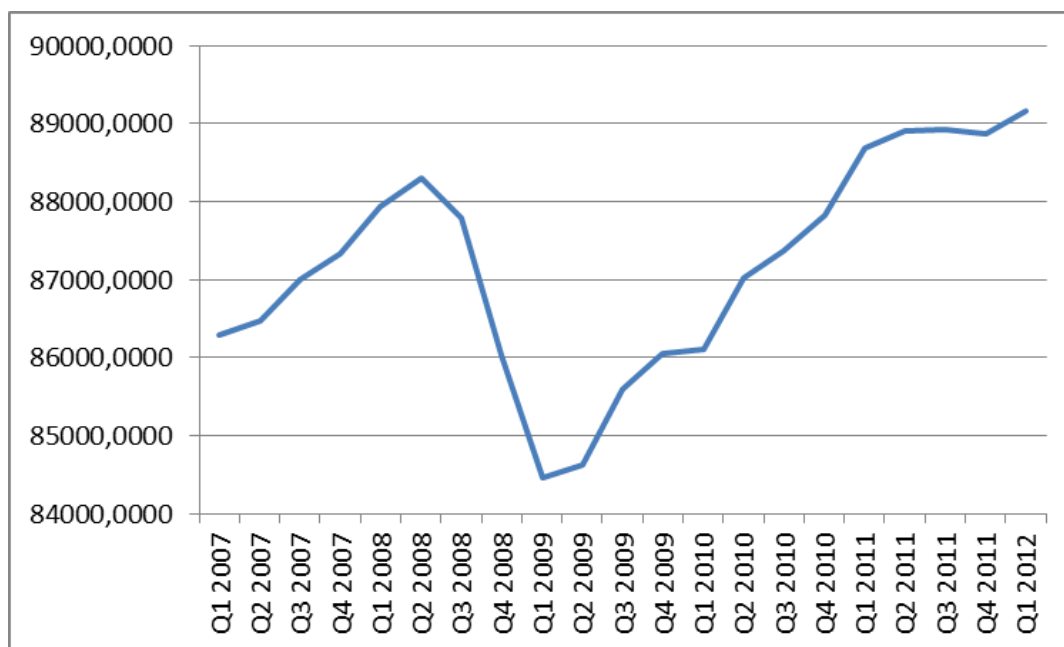
financiële diensten en overheidsuitgaven met schulden— zijn niet duurzaam gebleken. Grote dienstensectoren kennen dan weer een lage productiviteitsgroei, bijvoorbeeld in onderwijs en gezondheidszorg. De industriële economie heeft een technologisch plateau bereikt waardoor productiviteitsgroei is vertraagd: de zogenaamde “Grote Stagnatie”. De fameuze “nieuwe economie” draagt veel bij aan productiviteit en creëert ook zelf jobs. Maar dit werkt eerder concentrerend dan spreidend, waardoor breedgedragen groei en werkgelegenheid vandaag minder evident zijn dan een generatie geleden. Kortom: productiviteitsgroei is cruciaal, maar is minder gemakkelijk dan vroeger en rendeert minder algemeen dan vroeger.

Elk debat over meer welvaart moet het verbeteren van de productiviteit centraal te stellen. Het is natuurlijk altijd mogelijk om een economie tijdelijk sneller te laten groeien door het promoten van overconsumptie via lage interestvoeten of door andere financiële kunstgrepen. Dit zijn echter geen duurzame opties. Na elke schuldenopbouw volgt immers altijd een schuldenafbouw. Productiviteitsgroei verbeteren zal structurele maatregelen vergen, gelet op de algemene status van onze post-industriële economie.

II. Keynesiaans relancebeleid

Vooraleer we verschillende vormen van relance overwegen, moeten we eerst weten wat onze economische uitgangspositie is. Uiteraard kan dit op veel wijzen bekeken worden maar grafiek 1 toont alvast dat we een duidelijk onderscheid kunnen maken tussen de vrije val van het nationaal inkomen in 2009 terwijl vandaag de economische groei zeker nog niet bevredigend is, maar alvast niet gelijkaardig is aan toen.

Grafiek 1: Niveau van het Belgisch BBP

Bron: INR

Bovendien is het zo dat er veel meer marge voor het stimuleren van de economie zou zijn door het verhogen van overheidsuitgaven, indien in goede economische jaren reserves werden aangelegd. We hebben in het bovenstaande gezien dat dit helaas niet het geval is voor ons land.

Uiteraard moeten we ook rekening houden met de Europese controle. We beseffen immers allen meer dan ooit dat om de muntunie te doen werken, elk individueel land zich moet inschrijven in een Eurozone-context. Toen we in 2009 we begrotingstekort bereikten van bijna 6 van het BBP, werd de buitensporige tekortprocedure tegen ons land opgestart. We spraken met Europa af dat we elk jaar een budgettaire inspanning zouden leveren van 0.75% van het BBP in de periode 2011-2012. We beloofden ook meer te doen indien er budgettaire of economische meevallers waren. Ondanks dat we

een economische opleving kenden die veel sterker was dan verwacht met 2.2% groei in 2010 en 2.0% groei in 2011, heeft ons land zich niet gehouden aan de Europese afspraken. In 2011 eindigden we het jaar immers met een tekort van 3.7% van het BBP wat slechts 0.1% minder was dan in 2010 en dit ondanks een tweede jaar van groei boven 2%. Gecorrigeerd voor de economische cyclus berekende de Europese Commissie dat ons land slechts een structurele inspanning leverde van 0.5% in plaats van de minimaal beloofde inspanning van 0.75% van het nationaal inkomen.

Het europact vergt een terugdringing van structurele tekorten, dit zijn de tekorten die onafhankelijk zijn van de economische conjunctuur. Het ziet er naar uit dat België wat dat betreft één van de grootste uitdagingen van de eurozone wacht. Zuiver Keynesiaans relancebeleid, waar

bij bijkomende overheidsschuld wordt gemaakt om de economie te stimuleren, heeft in België maar een heel kleine ademruimte. Om echt iets te betekenen zou België eerst een grondige her-schikking van overheidsuitgaven moeten overwegen, om zo ruimte te maken. De politieke bereidheid om een dergelijke oefening te doen is niet aanwezig.

In tijden dat we zoveel spreken over Europese governance is het duidelijk dat ook België moet beseffen dat de Europese instellingen rekenen op meer loyale invulling van de gemaakte afspraken. Dat betekent meteen dat de budgettaire ruimte voor zuiver-Keynesiaans relancebeleid in België bijzonder klein is.

1. Coördinatie met het monetaire beleid

Op dit moment worden er immense inspanningen gedaan door de monetaire autoriteiten om de economie zoveel mogelijk te stimuleren door een ultrasoepel rentebeleid. Niet alleen wordt de korte termijnrente rechtstreeks laag gehouden, maar ook de lange termijnrente wordt via een beleid van zogenaamde kwantitatieve versoepeling zo laag mogelijk gehouden. Ooit zullen de centrale banken hiermee ophouden. Op dat moment kan de rente op overheidspapier sterk verhogen wat zal betekenen dat dan de inspanningen om de begroting recht te trekken nog veel zwaarder worden door de hoge rentebetalingen op de overheidsschuld.

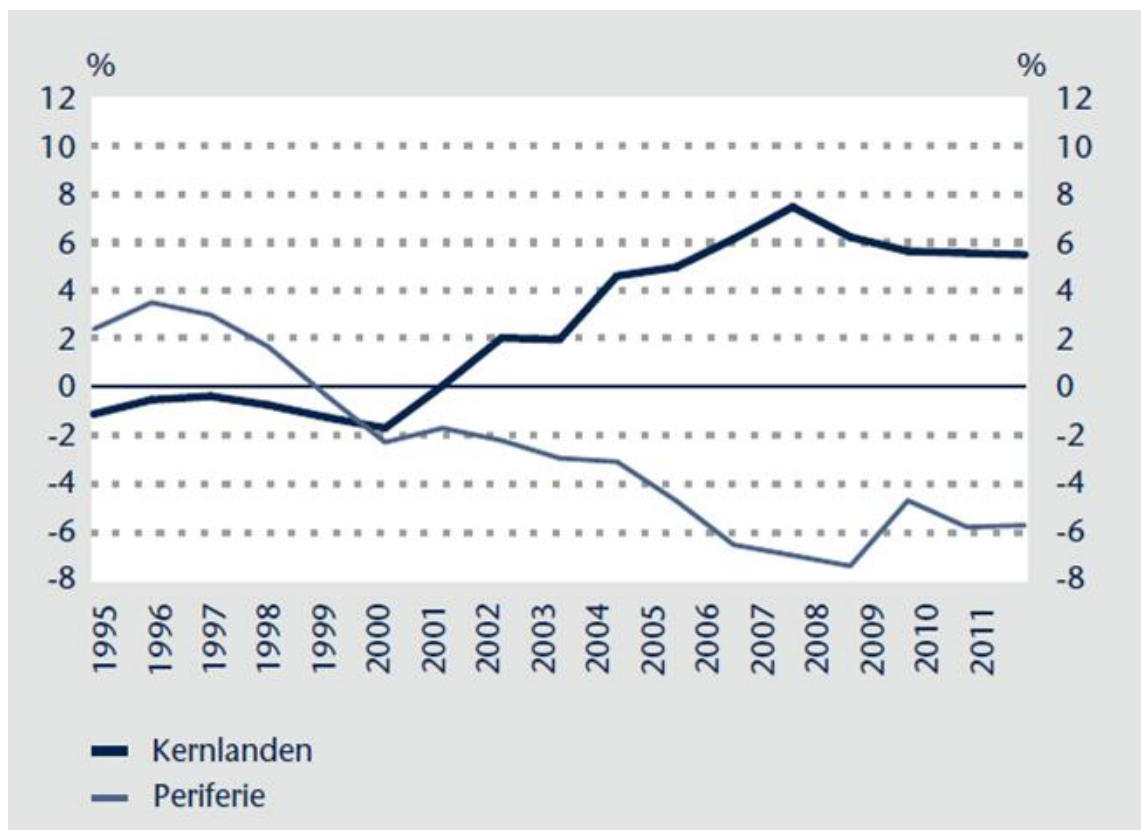
In het beste geval bereiken we een (expliciete of impliciete) coördinatie tussen het monetair en budgettair beleid. Hierbij hoeft de centrale bank niet de rente snel op te trekken omdat het risico op inflatie afneemt als inspanningen worden gedaan om de begroting te saneren. Dit is inderdaad een optimale verhouding tussen monetair en budgettair beleid. Een nachtmerriescenario daarentegen zou zijn dat de overheden niet willen inzien dat de begrotingen gesaneerd moeten worden waardoor de centrale bank verplicht wordt om de rente op te trekken om geen inflatierisico's toe te laten. Daardoor worden de rentebetalingen op de schuld echter nog zwaarder waardoor het nog moeilijker wordt om de begroting recht te trekken¹.

2. Budgettaire coördinatie in Europa

Er zijn vandaag in Europa een aantal landen die geplaagd worden door hoge werkloosheid maar ook een competitiviteitsprobleem hebben. Als deze landen over beleidsautonomie zouden beschikken inzake budgettair en wisselkoersbeleid, dan konden ze hun economie uit het slop halen zonder dat daardoor hun concurrentiepositie nog verder zou verzwakken. Op het vlak van een individuele lidstaat beschikt men vandaag echter nog maar over één instrument om twee doelstellingen te bereiken (lagere werkloosheid en een verbetering van de handelsbalans). Door beleidscoördinatie tussen landen met een tekort en een overschot op de handelsbalans kan echter toch de dubbele crisis aangepakt worden.

1. Nordhaus, W. D. (1994), 'Policy games: coordination and independence in monetary and fiscal policies', Brookings Papers on Economic Activity, vol. 2, pp. 139-216.

Grafiek 2: Onevenwichten in betalingsbalansen in Europa (% BBP)

Bron: Eurostat

Het resultaat van een goed begeleide devaluatie is een zogenaamde expenditure switch waarbij de daling in de binnenlandse vraag wordt gecompenseerd door meer export. Hetzelfde resultaat kan bereikt worden zonder devaluatie als bijvoorbeeld een land als België een deflationair beleid voert door het overheidsbeslag terug te dringen terwijl het meer exporteert omdat landen met belangrijke handelsbalansoverschotten zoals Duitsland de interne vraag stimuleren. Het zou verkeerd zijn het voor te stellen alsof dit ten koste gaat van onze Oosterburen. Door beleidscoördinatie komen we integendeel tot een vereiste herbalancering van de economie. Uiteraard moeten landen die met hun concurr-

rentievermogen worstelen in de eerste plaats orde op zaken stellen op dat vlak, waar net zoals vroeger een devaluatie een sanering faciliteerde, kan hetzelfde vandaag bereikt worden in de muntunie door Europese beleidscoördinatie. De vraag of er ook rekening moet gehouden worden met politiek-economische overwegingen zoals als we vandaag niet saneren, dat het nooit zal gebeuren, laten we hier buiten beschouwing.

In het crisisbeheer in de eurozone kunnen er ook groeistimuli afgesproken worden op Europees niveau. Er zijn de geëigende kanalen van de Europese Investeringsbank en de Structuurfondsen. Daarenboven zijn er de dis-

cussies over Projectobligaties om grote infrastructuurfondsen te ondernemen. Vanuit Belgisch perspectief is dergelijke coördinatie inderdaad veel effectiever dan dat we zelf een budgettaire impuls zouden toedienen waarvan het effect grotendeels verloren gaat door ons hoog importtek. Alleen moeten we vaststellen dat het recent afgesproken Groeipact zeer bescheiden is in omvang, onzeker in reëel beschikbaar budget en onduidelijk in investeringsdoeleinden. Keynesiaans beleid is veel meer dan een budgettaire oefening: het is ook een politieke oefening om budgetten te definiëren en te besteden op een aangepaste en effectieve wijze. Precies daar knelt vaak het schoentje, zeker wanneer er daarenboven Europese politieke coördinatie mee gemoeid is.

Idealiter zou vandaag de inspanning van deficitaire landen dus vergemakkelijkt worden doordat er andere landen zijn die de vraag op peil houden. Het is echter niet ons land dat realistischerwijze een grote impact kan hebben. Bovendien kampt ons land ook met een competitiviteitsprobleem waardoor de lopende rekening helemaal niet de overschotten vertoont van jaren geleden. Integendeel stelt de Nationale Bank een tekort op de lopende rekening van 1,4% van het nationaal inkomen voor ons land dit jaar voorop. Zo bekeken, levert ons land misschien al een grotere bijdrage aan de Europese vraag dan het zich kan veroorloven.

3. De opportuniteit van de groene economie

Elke energietechnologie heeft voor- en nadelen. Toch moeten we de bestaande technologieën verder gebruiken en verbeteren om ons energiesysteem gradueel te laten evolueren tot een duur-

zamer systeem. Systeemdenken moet centraal staan in het transitiebeleid. Hernieuwbare energietechnologieën kunnen optimaal gevaloriseerd worden indien deze gekoppeld worden aan opslag-, transport- en back-up capaciteit. Zoniet botst het populaire beleid op basis van productiesubsidies vlug op de eigen beperkingen.

We praten al veel langer over de fossiele schaarste en onze afhankelijkheid van enkele olie-exporterende landen. Toch gebeurt er zeer weinig. De R&D-uitgaven voor energietechnologieën zijn de afgelopen decennia zelfs gedaald in absolute bedragen. De meeste rijke landen hebben natuurlijk wel klimaatplannen met lange lijstjes van maatregelen voor de verschillende economische sectoren en energietechnologieën. Een duidelijke visie op de noodzakelijke technologische dynamiek is echter schaars. Veelal wordt gekozen voor gemakkelijksoplossingen zoals het voorzien van subsidies zonder een grondige evaluatie van de bereikte resultaten. Heel wat lobbyisten kunnen hier best mee leven...

Een succesvolle energietransitie hangt vooral af van het installeren van krachtige hefboomen zoals het prijsinstrument en R&D-inspanningen. Het is niet nodig om enkele uitverkoren technologieën massaal te promoten. De knuffeltechnologieën uit het recente verleden stellen momenteel weinig voor... De concurrentie tussen technologieën en reductie-opties zal de noodzakelijke selectie baseren op relatieve efficiëntievoordelen.

De technologie voor hernieuwbare elektriciteit is erg arbeidsintensief. Elke windturbine moet apart worden gebouwd, geassembleerd, gezet en onderhouden. Hernieuwbare energie creëert dus veel jobs omdat ze zoveel arbeid vergt. De klassieke energievoorziening, met de grote centrales, is eerder kapitaalsintensief waardoor er rela-

tief weinig mensen werken. De nieuwe, groene jobs concurreren dus niet meteen met die andere banen. De EU rekent tegen 2020 op 410.000 bijkomende jobs in hernieuwbare energie. Zulke getallen zijn zeker haalbaar. Zeker voor landen met een sterk industrieel beleid is groene energie een interessante optie. Duitsland bijvoorbeeld heeft de laatste 6 à 7 jaar alleen al in de sectoren van hernieuwbare energie 250.000 jobs kunnen creëren. De Duitse regering wil dit tegen 2020 laten groeien tot 400.000 nieuwe banen, of 1 procent van de arbeidsbevolking. In België groeit de sector van de groene energie eveneens. Zeker als het gaat over biomassa en biogas zijn er veel Belgische bedrijven met goede expertise. Maar het zal niet makkelijk zijn om het Duitse succes te imiteren. Wie eerst in dat soort nieuwe sectoren een doorbraak kan realiseren, die kan daarvan natuurlijk de meeste vruchten plukken.

Je moet uiteraard wel afvragen tegen welke kost die jobs op de arbeidsmarkt komen. Alle groene jobs, zeker die rond groene elektriciteit, steunen op subsidies. Dat wordt dan weer doorgerekend in de prijs per kilowattuur en is voor rekening van de consument. Als de overheid op die manier tienduizenden jobs wil creëren, neemt dat een enorme hap uit het budget.

Door de kapitaalschaarste is het misschien niet zo gemakkelijk om niet-essentiële projecten, zoals groene initiatieven vaak gezien worden, gefinancierd te krijgen. Toch betalen de projecten rond energie-efficiëntie en -besparingen zich op korte termijn terug.

DERDE BETALERPRINCIPE

Een heel interessante piste bestaat eruit om op dit moment investeringen aan te zwengelen die zich op lange termijn terugverdienen. Indien men bijvoorbeeld vandaag schoolgebouwen zou iso-

leren door het plaatsen van dubbele beglazing dan stimuleert men de economie in de crisis terwijl de maatregel op lange termijn neutraal is voor de openbare financiën. Men spaart immers verwarmingskosten uit in de toekomst.

Groene jobs zijn een belangrijk potentieel. Vooral projecten die zichzelf terugverdienen gegeven de energiebesparingen die ze opleveren zijn prioritair.

Hernieuwbare energietechnologieën kunnen optimaal gevaloriseerd worden indien deze gekoppeld worden aan opslag-, transport- en back-up capaciteit. Zoniet botst het populaire beleid op basis van productiesubsidies vlug op de eigen beperkingen.

Het prijsinstrument dat de krachtigste hefboom is om de private sector te mobiliseren, maar moet geflankeerd dient worden door een ambitieus R&D-beleid.

Overheden dienen zelf geen technologische keuzes te maken maar moeten net krachtige hefbomen installeren om de transitie af te dwingen.

III. Alternatief relancebeleid

Voorgaande heeft reeds bevestigd dat ons land helaas weinig bewegingsruimte heeft wegens een gebrek aan begrotingsdiscipline in goede tijden. Toch bestaat de vraag in welke mate er groei-impulsen gegeven kunnen worden. Hier volgen enkele pistes op dit vlak. Gezien de Belgische eigenheid van een kleine open economie moet in onze ogen de concurrentiekracht van de economie centraal staan. Gezien de

bepaalde budgettaire ruimte van overheidszijde, moet vooral gemikt worden op het aanzwengelen van private investeringen.

Door de invoering van het Europese sixpack, twopack en Verdrag voor Stabielheid, Coördinatie en Governance wordt niet alleen de begrotings-

problematiek van elke lidstaat beter opgevolgd maar ook bredere macro-economische onevenwichten. Onderstaande tabel toont duidelijk aan dat het verlies aan marktaandeel voor ons land boven de kritische gevarendrempel kwam (in het rood). Het lijkt dan ook evident dat een relancebeleid specifiek hierop kan inspelen.

Tabel 1: Waarschuwingsmechanisme verslag inzake de Procedure Macro-economische onevenwichten

	Externe onevenwigheden en concurrentievermogen					Interne onevenwigheden				
	Gemiddelde op 3 jaar van het saldo op de lopende rekening in % bbp	Netto internationale investeringspositie in % bbp	Mutatie in % van de reële effectieve wisselkoers, gedefleerd met de HICP (3 jaar)	Mutatie in % van het aandeel in de exportmarkten (5 jaar)	Mutatie in % van nominale eenheidsloonkost (3 jaar)	Jaarlijkse mutatie in % van gedefleerde huizenprijzen	Kredietstroom private sector in % bbp	Schuld private sector in % bbp	Overheids-schuld in % bbp	Werkloosheidsgraad (gemiddelde op 3 jaar)
Drempels	-4 / +6 %	-35 %	±5 % & ±11 % ⁽⁹⁾	-6 %	+9 % & +12 % ⁽¹¹⁾	+6 %	15 %	160 %	60 %	10 %
BE	-0,6	77,8	1,3	-15,4	8,5	0,4	13,1	233	96	7,7
BG	-11,1	-97,7	10,4	15,8	27,8	-11,1	-0,2	169	16	7,5
CZ	-2,5	-49,0	12,7	12,3	5,1	-3,4	1,7	77	38	6,1
DK	3,9	10,3	0,9	-15,3	11,0	0,5	5,8	244	43	5,6
DE	5,9	38,4	-2,9	-8,3	6,6	-1,0	3,1	128	83	7,5
EE	-0,8	-72,8	5,9	-0,9	9,3	-2,1	-8,6	176	7	12,0
IE	-2,7	-90,9	-5,0	-12,8	-2,3	-10,5	-4,5	341	93	10,6
EL	-12,1	-92,5	3,9	-20,0	12,8	-6,8	-0,7	124	145	9,9
ES	-6,5	-89,5	0,6	-11,6	3,3	-3,8	1,4	227	61	16,5
FR	-1,7	-10,0	-1,4	-19,4	7,2	5,1	2,4	160	82	9,0
IT	-2,8	-23,9	-1,0	-19,0	7,8	-1,4	3,6	126	118	7,6
CY	-12,1	-43,4	0,8	-19,4	7,2	-6,6	30,5	289	62	5,1
LV	-0,5	-80,2	8,5	14,0	-0,1	-3,9	-8,8	141	45	14,3
LT	-2,3	-55,9	9,1	13,9	0,8	-8,7	-5,3	81	38	12,5
LU	6,4	96,5	1,9	3,2	17,3	3,0	-41,8	254	19	4,9
HU	-2,1	-112,5	-0,5	1,4	3,9	-6,7	-18,7	155	81	9,7
MT	-5,4	9,2	-0,6	6,9	7,7	-1,6	6,9	212	69	6,6
NL	5,0	28,0	-1,0	-8,1	7,4	-3,0	-0,7	223	63	3,8
AT	3,5	-9,8	-1,3	-14,8	8,9	-1,5	6,4	166	72	4,3
PL	-5,0	-64,0	-0,5	20,1	12,3	-6,1	3,8	74	55	8,3
PT	-11,2	-107,5	-2,4	-8,6	5,1	0,1	3,3	249	93	10,4
RO	-6,6	-64,2	-10,4	21,4	22,1	-12,1	1,7	78	31	6,6
SI	-3,0	-35,7	2,3	-5,9	15,7	0,7	1,8	129	39	5,9
SK	-4,1	-66,2	12,1	32,6	10,1	-4,9	3,3	69	41	12,0
FI	2,1	9,9	0,3	-18,7	12,3	6,8	6,8	178	48	7,7
SE	7,5	-6,7	-2,5	-11,1	6,0	6,3	2,6	237	40	7,6
UK	-2,1	-23,8	-19,7	-24,3	11,3	3,4	3,3	212	80	7,0

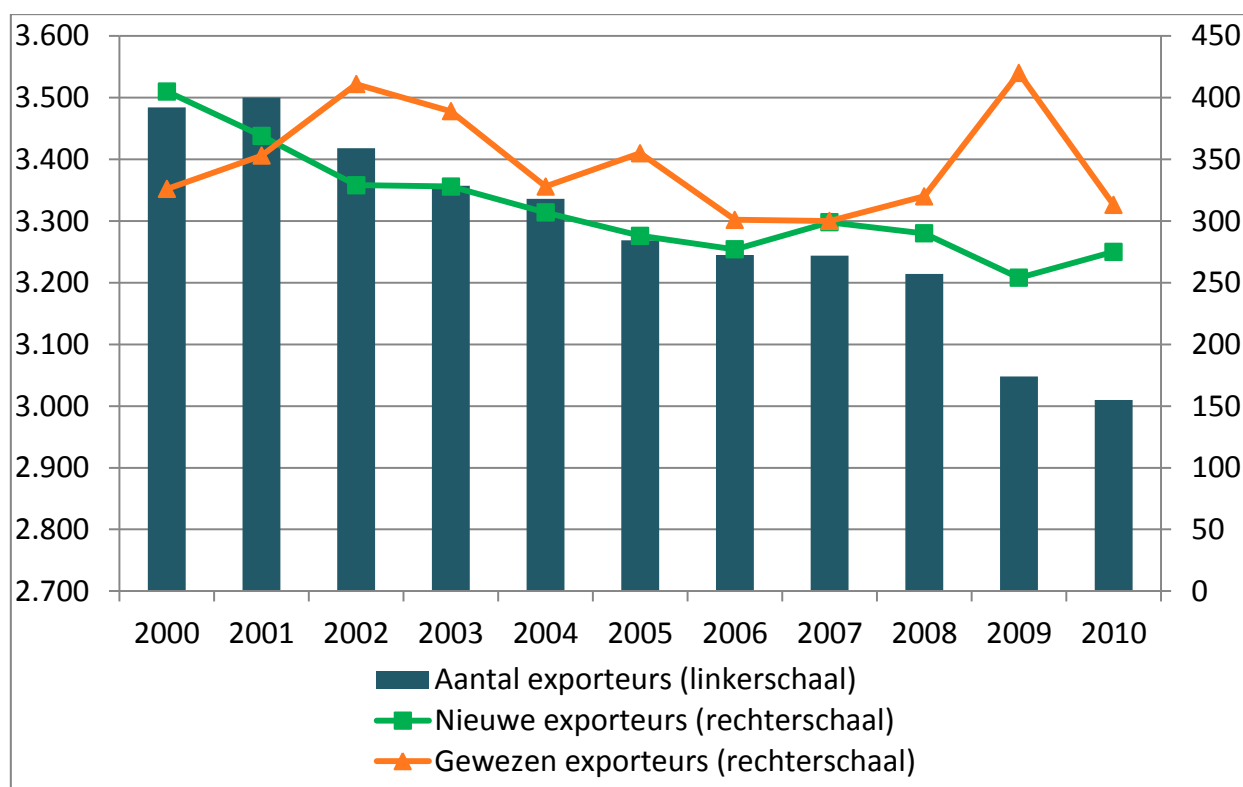
Bron: EC.

1. Concurrentiekracht

Zoals reeds eerder aangehaald komt het tekort op de lopende rekening dit jaar voor ons land op 1,4% van het nationaal inkomen. België wordt geconfronteerd met een sterke terugval in haar aandeel in de wereldexport. Hoewel dit ook gebeurt in de ons omliggende landen, is dit toch sterker voor België. België exporteert vooral binnen de EU (70,4% tegen 51,4% voor Duitsland en 57,9% voor Frankrijk), maar heeft nog geen echte voet aan de grond in de groeielanden. Terwijl het marktaandeel van ons

land tussen 1995 en 2002 in volume 0.9% per jaar afnam, is dit in de periode 2002-2002 versneld tot 1,7% per jaar. Voor een kleine open economie is er dan ook weinig zo belangrijk als het herstel van het concurrentievermogen. Gelet op de algemene Europese context, is de grote afhankelijkheid van Europese export voor ons land een bijkomend risico. Indien Europa de zieke man van de wereldeconomie wordt, dan dreigt voor België permanente besmetting. België moet meer hefboomen in de internationale markten kunnen vinden.

Grafiek 3: Verloop van het aantal exporteurs van goederen

Bron: NBB

2. De kostenfactoren

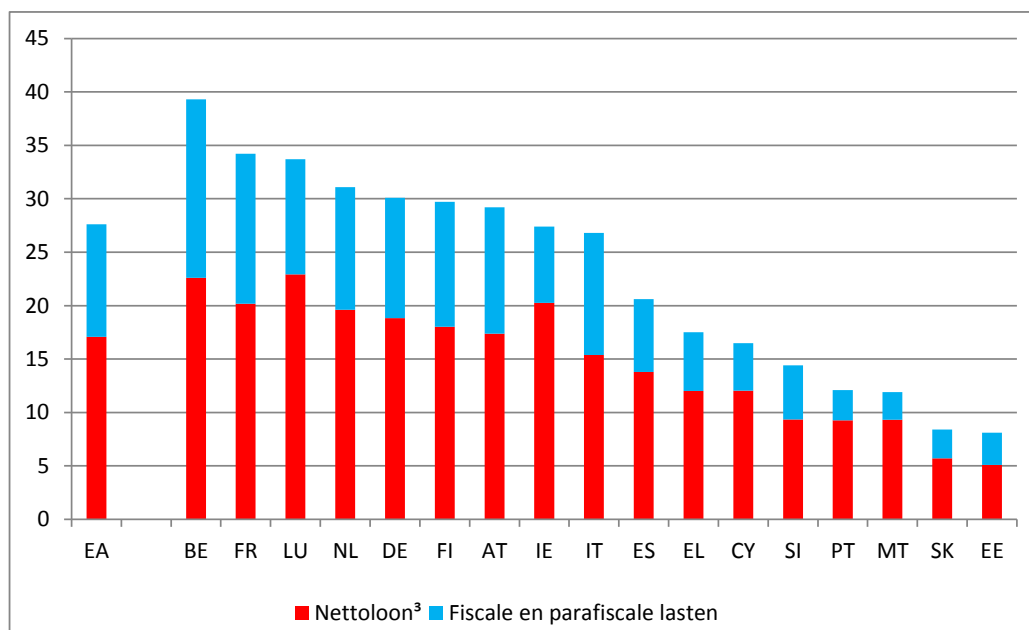
Hoewel we een zeer hoge arbeidsproductiviteit kennen hier in België, ligt de groei van deze productiviteit toch opmerkelijk hoger bij onze "directe" concurrenten (Nederland/Duitsland). De groei van de loonkosten per eenheid product in de bovenstaande boordtabel (tabel 1) bevindt zich nog binnen de grenswaarden, maar wanneer naar de absolute waarde gekeken wordt, merken we op dat deze duidelijk hoger ligt binnen heel wat sectoren, dan bij dezelfde sectoren in de ons omringende landen.

België is een topland wat betreft belastingdruk en personeelskost. In het huidige klimaat, getekend door een dalende groei in arbeidsproductiviteit, is het onontbeerlijk dat iets gedaan wordt aan onze diverse kostenfactoren. Er zijn diverse opties om dit op een "slimme" manier op te lossen. De hoge kosten hebben ook een negatieve invloed op de lokalisatie-beslissing

van buitenlandse ondernemingen, waardoor we al redelijk snel van de shortlist verdwijnen.

De ons omliggende landen zijn aan een inhaalbeweging bezig wat betreft arbeidsproductiviteit. Dit maakt dat onze hogere loonkost in de toekomst nog een belangrijkere negatieve invloed zal hebben op onze kostencompetitiviteit. De grenzen van de omzetting van arbeid in kapitaal voor België zijn bijna bereikt —althans binnen de grenzen van ons huidig economisch weefsel— wat zich vertaalt in een lagere productiviteitsgroei. Om op kostenvlak per éénheid product te kunnen blijven concurreren zal er iets gedaan moeten worden om onze relatieve positie ten opzichte van de concurrenten te behouden of te verbeteren. Verscheidene opties zoals aanpassing van de loononderhandelingsmethoden (naar Duits model), wat in het voordeel zou zijn van de KMO, kunnen overwogen worden. Natuurlijk is en blijft de automatische indexering ook een probleempunt.

Grafiek 4: Uurloonkosten in de bedrijvensector in 2011

Bron: Eurostat

Kostenverlaging is onontbeerlijk

3. Productiviteit

Kosten zijn een noodzakelijk aandachtspunt, maar geen voldoende. Dat de groei van de Belgische arbeidsproductiviteit vertraagt in vergelijking tot die van landen waarmee we ons moeten vergelijken, duidt per saldo op een gevaarlijk gebrek aan onderliggende innovatie. Ook hier wordt duidelijk dat een belangrijk deel van de Belgische groeiproblematiek structureel is en zodoende met korte termijn ingrepen alleen wat kan opgesmukt worden.

Gezien de relatief slechtere comparatieve kostenpositie van de Belgische economie, moet er dus sterk ingezet worden op een productiviteitsoffensief. Dit kan gedaan worden door een betere valorisatie van opgebouwde kennis in de **kennisinstellingen** (kosten/methodes van patenten aanvragen aanpassen), maar er kunnen ook productiviteitswinsten geboekt worden door het economisch klimaat te creëren waar de ondernemingen meer de kans krijgen zich te ontwikkelen.

In dit kader moet ook naar de toekomst gekeken worden en een beeld gecreeërd worden van hoe onze economie eruit moet zien in de toekomst. Men moet dan ook daadwerkelijke, maar economisch onderbouwde (op kosten/baten gebaseerde) beslissingen nemen om naar dat toekomstbeeld te werken. Dit moet ook kaderen in het industrieel beleid zoals eerder uiteengezet².

België exporteert in vergelijking met de ons omringende landen weinig vanuit R&D inten-

2. Industrieel Beleid: terug van nooit weggeweest, Itinera Institute, <http://www.itinerainstitute.org/upl/1/default/doc/memo%2020i%20beleid%20ivdc.pdf>

sieve sectoren, maar nog steeds te veel in half-fabricaten. De R&D intensieve export situeert zich vooral bij de kleinere ondernemingen, maar deze zijn nog steeds minder geneigd om snel te exporteren. Zoals tabel 2 duidelijk maakt, hebben we een overgewicht van gemakkelijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie (ERI). Terwijl we vooral een inhaalbeweging moeten maken wat betreft moeilijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie (DRI).

Tabel 2: Samenstelling Belgische uitvoer: diverse productengroepen

	Lozani	Kapitaal-intensief	Arbeids-intensief	ERI ¹	DRI ¹	RMI
Aandeel in de uitvoer ²	100	25,2	22,1	25,1	11,1	16,5
<i>gewogen gemiddelde van de drie buurlanden</i>	100	22,6	15,8	20,2	24,9	16,4

Bronnen: EC, UNCTAD, Eurostat, INR.

¹ LI: overwegend arbeidsintensieve producten, CI/ overwegend kapitaalintensieve producten, ERI: gemakkelijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie, DRI: moeilijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie, RMI: rechtstreeks van grondstoffen afgeleide producten;

² In % van de totale uitvoer, 1995-2008 gemiddelden.

Hiertoe dienen we ook extra geld veil te hebben voor innovatie. Onderstaande tabel toont aan dat ons land degelijk presteert op kwantitatieve subindicatoren zoals het aantal gediplomeerden hoger onderwijs en de score op de Europese innovatiebarometer. Er komen ook belangrijke pijnpunten naar voren zoals een relatief laag niveau van afgestudeerden in wetenschappelijke of technische studierichting (STEM) en permanente opleiding. De particuliere uitgaven aan R&D situeren zich op een hoger niveau dan bij de buurlanden hoewel we ook wel weten dat dit erg geconcentreerd is bij enkele bedrijven en sectoren. De cijfers worden vooral naar beneden

getrokken door het erg lage niveau van overheidsfinanciering van R&D. Als we dan spreken van relancebeleid in de zin van het heralloceren van middelen dan lijkt vooral het optrekken van de middelen hiertoe een prioriteit. Gelet op de complexe Belgische staatsstructuur, is het belangrijk dat de diverse overheidsniveaus hierin betrokken worden. De zesde staatshervorming en de nieuwe financieringswet zouden een aanleiding

kunnen zijn voor een collectieve en duurzame verhoging van het totaalbudget voor onderzoek en ontwikkeling. Daarnaast is het cruciaal dat kwantiteit aan kwaliteit wordt verbonden, met een nadruk op marktpotentieel en toegevoegde waarde voor de Belgische economie.

Tabel 3: Innovatie in België en de buurlanden

	BE	gemiddelde van de 3 buurlanden	Eurogebied
R&D-uitgaven (in % bbp)	2,00	2,27	2,03
R&D-uitgaven, particuliere financiering (in % bbp)	1,51	1,46	1,32
R&D-uitgaven, overheidsfinanciering (in % bbp)	0,49	0,81	0,71
Prestaties inzake innovatie (score op de Europese innovatiebarometer)	0,62	0,60	0,50
% gediplomeerden hoger onderwijs binnen bevolkingsgroep 30-34 jaar	43,1	37,7	34,1
Afgestudeerden van het hoger onderwijs in een wetenschappelijke of technische studierichting, op 1.000 personen uit de leeftijdsgroep van 20 tot 29 jaar	11,9	14,3	12,8
% van de bevolking uit de leeftijdsgroep van 25 tot 64 jaar die aangaven een opleiding te hebben gevolgd ¹	6,9	10,1	8,0
% van de ondernemingen die hun proces hebben geïnnoveerd ²	33,4	30,4	30,2
% van de omzet van de nieuwe producten ²	9,5	14,8	14,0
% van de innoverende ondernemingen voor wie het veroveren van nieuwe markten een belangrijke doelstelling van de innovatie is	27,1	42,0	36,5
% ondernemingen met marketinginnovatie ²	29,5	31,6	27,1
Ondernemingsactiviteit in voorbereiding of recentelijk aangevat ³ (in % van het aantal ondervraagden)	5,2	7,1	6,9

Bronnen: EC, Eurostat.

¹ Indicator van life-long learning

² Gegevens op basis van CIS enquête (2006-2008).

³ Gegevens voor 2009 op basis van de Entrepreneurship Survey.

Acties

De overheid kan haar middelen heralloceren naar R&D uitgaven aangezien het Belgisch niveau hier ondermaats blijft.

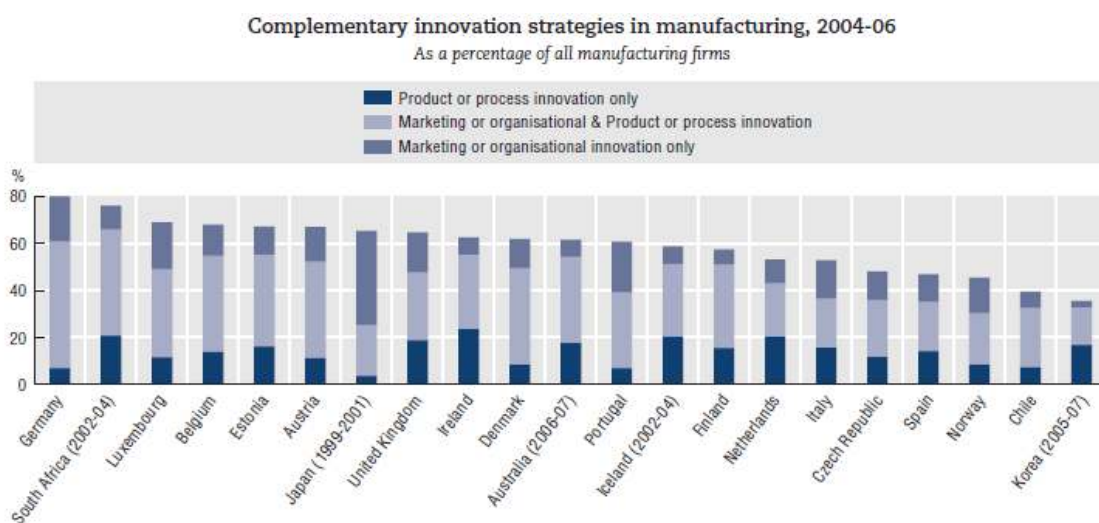
4. De ruime innovatieketen

De R&D-ondersteuning door overheden is veelal gericht op technologische product- of procesinnovaties. De innovatieketen van industriële bedrijven is natuurlijk veel ruimer. De meeste industriebedrijven die innoveren combineren product- of procesinnovaties met marketing of organisatorische innovaties. De beste bedrijven kunnen technologische innovaties optimaal omkaderen met marketing en organisatorische innovaties. Dit is geen verrassing omdat een nieuw productgamma of het integreren van nieuwe productieprocessen ondersteund moet worden op diverse fronten. Bedrijven die alleen technologisch innoveren maar er niet in slagen om deze te onder-

steunen en te omkaderen met de juiste marketing en organisatie, dreigen hun technologisch potentieel onder te benutten.

In Grafiek 5 valt op dat Duitse bedrijven sterk inzetten op deze combinatie van innovatiestrategieën. Deze complementaire benadering van innovatie kan een indicatie zijn van een sterke klantgerichtheid. Een nieuw product of een nieuwe technologie vraagt een specifieke omkadering zodat de potentiële klanten zicht krijgen op de geboden meerwaarde. Er zijn blijkbaar weinig Duitse industriebedrijven die hun innovatieactiviteiten beperken tot alleen een product- of procesinnovatie. Ook valt op dat een aanzienlijk aandeel van de innoverende industriebedrijven hun innovatieactiviteiten beperken tot marketing en organisatie. ‘Zachte’ innovaties zijn dus ook zeer belangrijk in technologie- en industriesectoren. Tenslotte leert de grafiek dat Zuid-Koreaanse industriebedrijven achterblijven inzake complementaire innovatiestrategieën.

Grafiek 5 – Complementaire innovatiestrategieën in de industrie

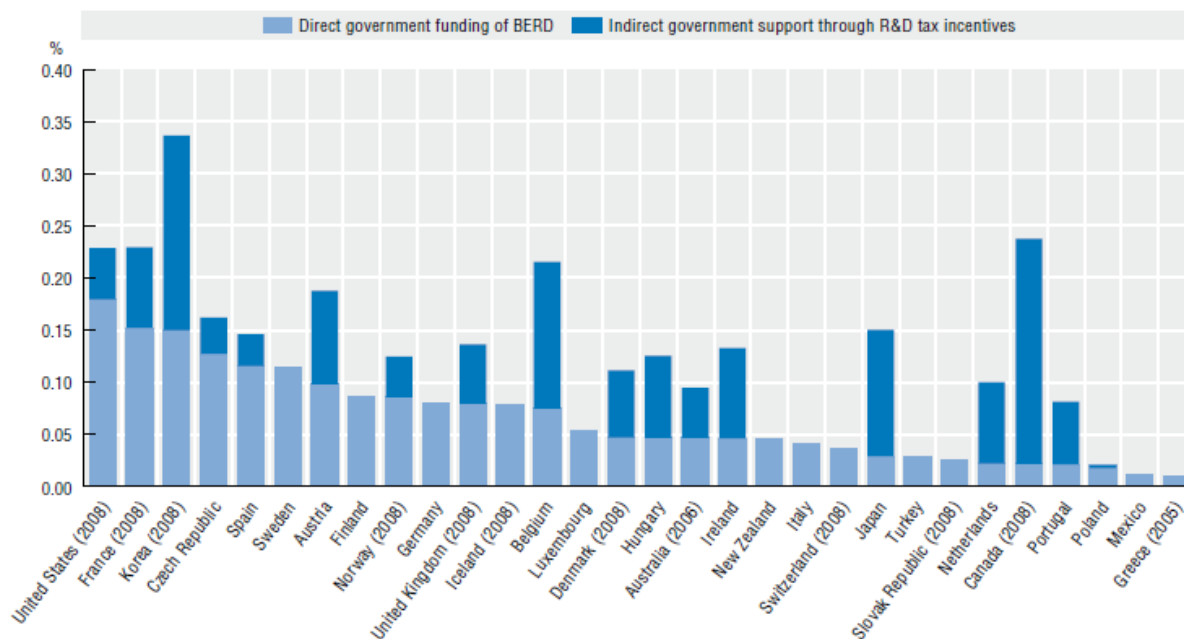
Source: OECD, Innovation microdata project based on CIS-2006, June 2009 and national data sources. See chapter notes.
StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/834713118114>

Overheden kunnen op diverse manieren de bedrijfsinvesteringen in productiviteit verbeterende activa stimuleren. Elk land heeft hiervoor specifieke **fiscale maatregelen**. In internationale vergelijkingen van de rol van de overheid in het innovatiebeleid gaat traditioneel veel aandacht naar de directe overheidssteun voor bedrijfsinvesteringen in R&D. R&D-inspanningen zijn van zeer groot belang maar zijn slechts een deel van een ruimer verhaal. Deze directe overheidssteun is van zeer diverse aard —contracten, leningen en subsidies— en verlaagt de totale R&D-kost voor de ontvangende bedrijven. Naast deze directe en relatief transparante R&D-steun is er de fiscale behandeling van private R&D-uitgaven. De impact van fiscale aftrekmogelijkheden en fiscale subsidies op de totale kost van R&D-projecten is veel minder transparant en wordt veelal niet als R&D-steun gerapporteerd door de ‘ontvangende’ bedrijven. Daarnaast zijn er specifieke verlagingen van de loonkosten van R&D-werknemers in België, Frankrijk, Spanje en Zuid-Korea. Ook de fiscale behandeling van patentontvangsten kan resulteren in een indirecte R&D-ondersteuning. Via een gerichte vragenlijst reconstrueerde de OESO deze indirecte R&D-steun aan private bedrijven.

Uit grafiek 7 blijkt dat het totaalbeeld na directe en indirecte R&D-steun zeer sterk afwijkt van de traditionele analyse waarbij alleen de directe R&D-steun wordt gerapporteerd. Inzake directe R&D-steun wordt de rangschikking aangevoerd door de VS, gevolgd door Frankrijk en Zuid-Korea. Voor Belgische bedrijven is de directe R&D-steun eerder middelmatig en quasi gelijk aan de ondersteuning in Duitsland en het VK. Na toevoeging van de indirecte steun verschuift het beeld aanzienlijk. Zuid-Korea biedt met voorsprong de hoogste ondersteuning van private R&D-uitgaven, vanop enige afstand gevolgd door Canada, de VS, Frankrijk en België. In de Europese Unie genieten Belgische en Franse bedrijven van de meest genereuze R&D-ondersteuning. De fiscale kortingen voor de tewerkstelling van R&D-werknemers speelt hier een belangrijke rol. Private bedrijven genieten in 2007 in ons land van een totale R&D-ondersteuning van ongeveer 0.25% van het BBP. Het verschil met bijvoorbeeld Duitse, Finse of Zweedse bedrijven is aanzienlijk.

Grafiek 7 – Directe en indirecte overheidsondersteuning van R&D-uitgaven

Direct and indirect government funding of business R&D and tax incentives for R&D, 2007
As a percentage of GDP

Bron: OECD (2011). Measuring innovation

Acties

In plaats van enkel te mikken op product –en procesinnovatie complementaire innovatiestrategieën ontwikkelen.

Ons niet verkijken op alleen de directe uitgaven aan R&D maar ook rekening houden met de fiscale indirecte ondersteuning ervan.

4. Exportinnovatie op zijn Duits

Van alle industrielanden heeft Duitsland met grote voorsprong het grootste handelsoverschot ten opzichte van de Aziatische groeiemarkten. Dit handelsoverschot is niet alleen toe te schrijven aan de gekende multinationals zoals Siemens, SAP, Daimler of Volkswagen. Naar schatting tekenen Duitse KMO's voor ongeveer 45% van het Duitse handelsoverschot. Deze sterke prestaties van relatief onbekende Duitse KMO's wijzen niet op een nieuw fenomeen. Meer dan 20 jaar geleden ontrafelde Hermann Simon voor het eerst het geheim van deze hidden champions

of onbekende groeikampioenen waarvan er elk jaar een resem de KMO-status ontgroeien en industriële giganten worden (genre Würth, SAP, Kärcher). In zijn recente boek 'Hidden Champions van de 21ste Eeuw' analyseert Simon het zo typerende concurrentievoordeel van de hidden champions. Uit zijn detailanalyse van duizenden hidden champions blijkt dat productkwaliteit, contact met de klant en advies aan de klant van doorslaggevend belang zijn om een concurrentievoordeel op te bouwen. Tabel 4 biedt een globaal overzicht van de bronnen van het concurrentievoordeel.

Tabel 4 – Concurrentievoordeel van de hidden champions volgens Simon

Productkwaliteit	58%
Contact met de klant	48%
Advies	48%
Leveringsbetrouwbaarheid	44%
Kosteneffectiviteit	41%
After-sales	40%
Systeemintegratie	37%
Logistieke flexibiliteit	31%
Distributie	22%
Samenwerking met leveranciers	13%
Patenten	12%
Reclame	7%
Prijs	6%

Bron: Hermann Simon (2009). Hidden Champions van de 21ste Eeuw, p.201

Productkwaliteit en een zeer intense klantenrelatie zijn de basistroeven van de hidden champions. Het permanent streven naar productverbeteringen en het uitbouwen van —dure— netwerken in Azië zijn essentiële managementprioriteiten. Duitse KMO's hebben zwaar geïnvesteerd in voorraden, logistieke netwerken en opleiding van werknemers in de groeiemarkten. Dit zijn risikante investeringen die alleen kunnen renderen indien het bedrijf kan uitpakken met een superieure productkwaliteit. KMO's die liever niet het risico nemen om een dicht lokaal netwerk uit te bouwen ter ondersteuning van de lokale klanten kunnen natuurlijk werken met externe agenten in bestaande netwerken. Wie echter geavanceerde technologie wil verkopen aan klanten die 24u op 24u ondersteuning wensen, kan het zich niet permitteren om te werken zonder lokale en goed uitgeruste eigen servicepunten. Duitse bedrijven verkopen niet zomaar technologie, ze verkopen de beste technologie die ondersteund wordt met de best mogelijke service. En dan speelt de verkoopprijs niet zo'n rol zoals blijkt uit Tabel 4. **Prijsverschillen zijn minder belangrijk wanneer bedrijven concurreren op kwaliteit en service.** Dit betekent natuurlijk niet dat loonkosten voor Duitse technologiebedrijven niet belangrijk zouden zijn. De ontwikkeling van de loon-

kosten is vooral van belang voor bedrijven die commodities of standaardproducten produceren tegen lage winstmarges. Wel is het een kwakkel om het Duitse exportsucces toe te schrijven aan de recente loonmatigingen. De loonmatiging kwam vooral ten goede van de arbeidsintensieve dienstenbedrijven die evenwel veel minder sterk groeiden dan de industriebedrijven die momenteel zorgen voor de sterke exportcijfers.

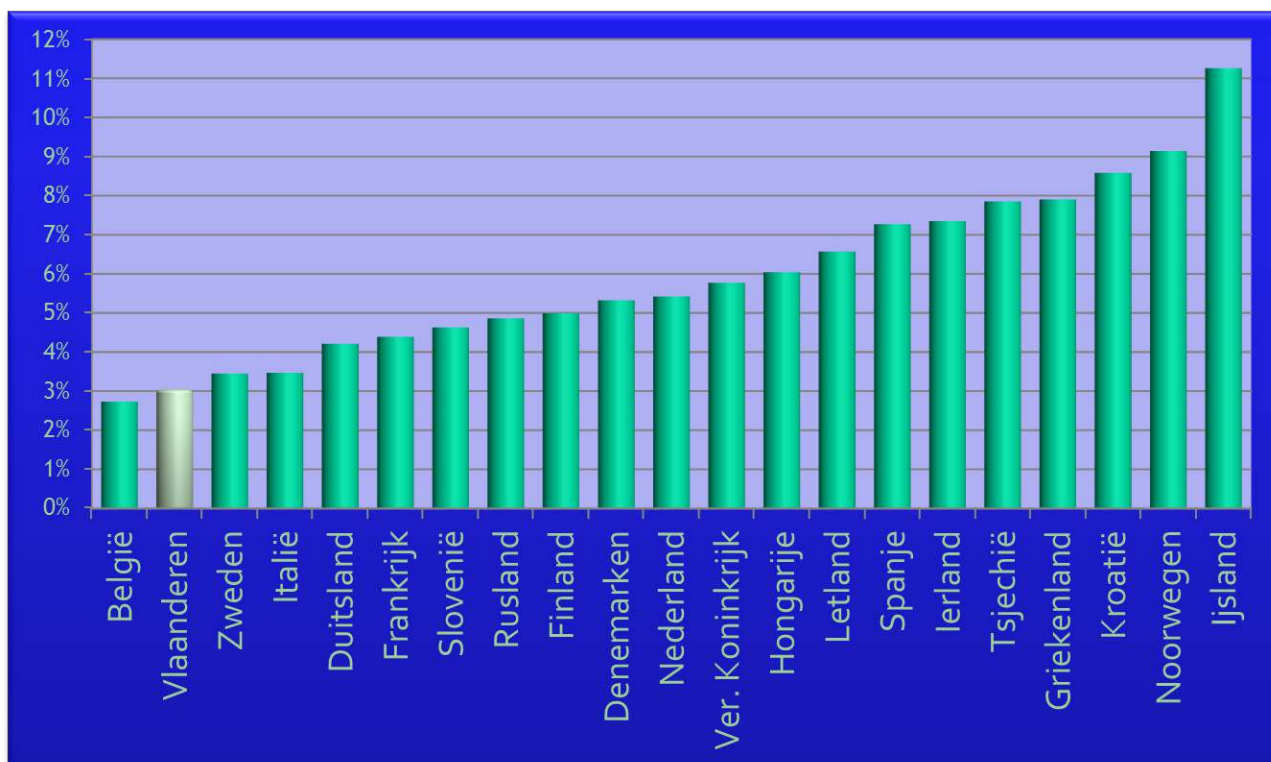
Acties

Vooral innoveren in niet-kostprijsgevoelige elementen van concurrentiekracht.

5. Ondernemerschap

Wat betreft toekomstig ondernemerschap presteert België volgens sommige indicatoren bij de slechtste van de OECD. Ondernemingszin zit niet ingebed bij onze jongeren en als er ondernomen wordt is dit veelal met een risico-avers profiel. Een studie van de Koning Boudewijnstichting stelde zelfs vast dat bij jongeren de zin tot ondernemen nergens lager is dan bij ons.

Grafiek 6: Graad van jong ondernemerschap (GEM)

Bron: Koning Boudewijnstichting

Zo is het een probleem dat veel KMO's niet willen exporteren uit angst voor de risico's en onzekerheden die eraan verbonden zijn. Productiviteit, export en groei kunnen en moeten meer gebeuren door ondernemingen en meer ondernemers in diverse sectoren kunnen hierbij helpen.

Acties:

“Hoog toegevoegde waarde ondernemerschap” aanmoedigen en cultiveren bij de jongeren.

De KMO informeren over de risico's van het exporteren en hen leren zich hier tegen te verzekeren.

Naast het cultiveren van ondernemerschap kan men ook stappen ondernemen om buitenlandse “hoge toegevoegde waarde” ondernemers aan te trekken.

6. Internationalisatie

De export kan verhoogd worden door meer buitenlandse ondernemingen aan te trekken. Veelal door de negatieve loop van bepaalde indicatoren (loonkosten, fiscale druk, rechtsonzekerheid,...) valt België bij consultants redelijk snel buiten de shortlist. Naast het feit dat er iets gedaan moet worden aan de hoge kosten, is het aangeraden om dieper te onderzoeken welke factoren meespelen bij consultancybureaus betreffende de lokalisatiebeslissing, zodat hierop ingespeeld kan worden en dat België actief haar positieve punten in de kijker zet. Het is van belang om een focus te creëren naar buitenlandse beslissingsnemers. Informatie is hierbij een cruciaal gegeven. Kwalitatieve elementen moeten ook gebruikt worden.

Belangrijk is mee te nemen dat in vergelijking met de ons omringende landen, vooral de grote internationale bedrijven verantwoordelijk zijn voor onze export. Deze internationale bedrijven zijn zeer gevoelig voor bepaalde kostencomponenten (zoals loonkosten/energiekosten) en door een onzeker economisch en sociaal klimaat verliezen de Belgische dochterondernemingen veelal hun mandaten. Hierdoor zal er minder geïnvesteerd worden in deze ondernemingen, waardoor ze op hun beurt nog eens extra gevoelig zijn voor mogelijke herstructureringen.

Een groot deel van de "nieuwe export" wordt gecreëerd door KMO's. KMO's moeten sneller exporteren en hebben wat dit betreft zeer specifieke noden en informatievereisten. Maar ook goede relaties en de toegankelijkheid tot nieuwe markten via consulaten is iets waar aan gewerkt moet worden. Om meer KMO's sneller te laten exporteren kan men een voorbeeld nemen aan Nederland, waar het starters- en exportbeleid geïntegreerd is.

Acties:

KMO's sneller laten exporteren door intensieve en doelgerichte begeleiding.

KMO's overhalen dat exporteren een optie is, door dit al vanaf de start mee te geven.

Schuif de positieve elementen (ziekenzorg, onderwijs, talenkennis) van België duidelijk naar voor bij buitenlandse beslissingsnemers.

Onderzoek de specifieke indicatoren die een grote rol spelen bij internationale bedrijven wanneer ze zich ergens wensen te vestigen en speel hier op in.

7. Diensten

Er liggen nog veel opportuniteiten in de dienstensectoren voor groei en productiviteitsstijging. Hierbij moeten de concurrentiebelemmeringen verder worden weggewerkt en de markten open gemaakt.

Een groot deel van de Belgische dienstensectoren zijn nog steeds gecapteerd, waardoor de incentive om efficiëntiewinsten te boeken niet aanwezig is bij het management. De dienstensector kan momenteel nog te veel omschreven worden als een aanbod gestuurde sector. Meer vrijheid en concurrentie is nodig in deze sector, zodat de sterke Belgische punten (zoals onze ziekenzorg) ten volle uitgespeeld kunnen worden. De rol van de overheid hierin is veel te groot en het zou voor de ontwikkeling van de sectoren beter zijn dat men gaat van een systeem met de overheid als actor, naar een systeem waar de overheid reguleert.

De gezondheidszorg en ouderenzorg biedt op directe of indirecte wijze werkgelegenheid aan 500.000 personen, en is hiermee de grootste werkgever in vergelijking met andere sectoren. Tegen 2020 zal enkel en alleen de Vlaamse zorgsector op zich behoefte hebben aan 60.000 nieuwe medewerkers ten gevolge van de vergrijzing. Dit is een ongeziene opportuniteit voor bijkomende werkgelegenheid. Op zijn beurt stuurt dit een ganse keten aan van bijkomende onderwijsactiviteiten, HRM ondernemerschap, enz. die elk bijdragen tot de heropleving van de economie. Zorg als dienstensector zal dus één van de primaire drivers worden van het overheidsbeleid gericht op investeringen in mensen, kennis en kunde. Bovendien zullen noodzakelijke taakverschuivingen doorheen en zelfs voorbij de professionele zorgberoepen om aan de toekomstige noden tegemoet te kunnen blijven komen, ertoe leiden dat nieuwe groepen mensen (laaggeschoolden, familieleden, vrijwilligers, buurtcomités, verenigingen, enz.) elk op een bredere en meer innovatieve wijze worden ingeschakeld in de witte economie.

Het is bij wijze van spreken niet moeilijk om voor de grote meerderheid van werklozen in België wel één of andere betekenisvolle rol te bedenken, waarin men kan bijdragen tot zorg, gezondheid en welzijn. Ook hier bevindt er zich nog een enorme opportuniteit. Daarnaast kan onze kennis en kunde in de zorg een motor zijn van export op wereldschaal, ook naar de nieuwe economieën toe. Belgische zorgorganisaties beginnen zich stil-aan voorzichtig op dit pad te begeven via internationale patiëntenstromen en globalisering van het zorgaanbod. Ook hier kunnen er nog grote stappen vooruit gezet worden, voorbij de grenzen van ons kleine landje.

Tot op heden is de productiviteit van het menselijk handelen in een dienstensector als de zorg

inderdaad achterop blijven hinken ten opzichte van andere sectoren (het zogenaamde Baumol effect). Dit wil echter niet zeggen dat er op dat vlak zich geen nieuwe mogelijkheden voordoen. Telezorg, ICT, robotica, enz. bieden ongeziene kansen om de zorg te verbeteren en tegelijkertijd de productiviteit te verhogen. Dit vraagt korte termijn investeringen, die eerder een financieel verlies i.p.v. een rendement opleveren voor zorgorganisaties. Vandaar de lage implementatiegraad tot op vandaag. De enorme noden zullen de overheid en andere betalers van zorg er in de komende jaren echter toe dwingen om deze barrière te overstijgen, de noodzakelijke positieve financiële prikkels te introduceren gericht op een lange termijn focus en zo een aanzienlijke productiviteitswinst te realiseren. Deze positieve financiële prikkels vereisen geen oneindige uitbreiding van de middelen, maar wel een grondige heroriëntering van de middelen.

Zorgtechnologie in de vorm van geneesmiddelen, implantaten, onderzoeksapparatuur, enz. is één van de speerpunten in de continue verbetering van ons leven en van onze welvaart. De recente en opkomende mogelijkheden wat betreft biotechnologie, gentherapie, en gepersonaliseerde applicaties zullen de zorgverlening in de komende decennia drastisch herdefiniëren. Technologie zal eens te meer één van de drivers zijn om onze welvaart en productiviteit een boost te geven. Uiteraard vereist dit wel dat de overheid en betalers hiervan de opportuniteiten inzien, in plaats van zulke evolutie in toenemende mate als een kosten inducerende bedreiging te beschouwen. Daar waar een uitbreiding van middelen noodzakelijk is voor een lange termijn gewin op het vlak van gezondheid en welvaart, dienen alle beschikbare inkomstenbronnen op een gedi-versifieerde wijze te worden aangeboord.

Acties

Twee vliegen in één klap vangen door de beschikbare werkloosheid als een human capital bron te beschouwen voor opvang van toekomstige zorgnoden.

Reguleren op basis van verantwoorde processen en uitkomsten in plaats van op structuurgewijze erkenningsnormen en programmatiecriteria. De vrijheid en flexibiliteit die hier het gevolg van zijn, zouden een boost geven aan innovatie, concurrentie en productiviteit.

Overgaan van een projectmatige naar een meer systematische ondersteuning van nieuwe technologische initiatieven. Dit vereist een integratie in het systeem zelf i.p.v. ad hoc beleidsbeslissingen.

De Belgische expertise in dienstverlening zoals zorg op de kaart zetten in een geglobaliseerde wereld. Moedig internationale initiatieven van dienstenexport aan.

Concurrentiebelemmeringen in de diensten indien mogelijk verlichten. De overheid kan veel beter het algemeen belang hierbij dienen door als regulator op te treden dan als actor.

8. Overheid

De overheid moet kijken naar de toekomst en moet dan ook de nodige stappen nemen om de vooropgestelde doelen te bereiken. Zo zou ze de noodzakelijke infrastructuurwerken moeten uitvoeren die nodig zijn bijvoorbeeld inzake mobiliteit. Bij investeringen moet ingezet worden op harde infrastructuur. Hierbij moeten missing links worden weggewerkt.

Aandacht moet besteed worden aan de **mobilitateitsproblematiek** (capaciteitsverhoging of aanpassing), de beschikbare ruimte om zich te vestigen (bedrijven terreinen en de bereikbaarheid ervan) en **overheidsefficiëntie**.

Er is nood aan meer professionaliteit bij de verschillende overheden. De toepassing van uitgebreide maatschappelijke kosten-baten studies voor alle grote beleidsinitiatieven kan zowel de geloofwaardigheid als de kostenefficiëntie van het beleid ten goede komen. Waarom de Vlaamse praktijk die voor haveninvesteringen boven de 10 miljoen euro een voldragen maatschappelijke kostenbatenanalyse verplicht niet veralgemenen naar alle overheidsinvesteringen (Oosterweel,...).

Administratieve vereenvoudiging kan in een relancebeleid ook een grote hefboom vormen tegen een minimale kost.

De demografische vernieuwing gebruiken om publieke diensten te "digitaliseren"

Volgens het OESO rapport (2010) over governance, is België het OESO-land dat het minst gebruik maakt van online publieke diensten voor huishoudens (met een bezettingsgraad van 20% tegen 60% in de Scandinavische landen). België heeft daarom een enorm groeipotentieel voor de digitale revolutie. De demografische transitie in de Belgische overheidsdienst (de oudste in Europa) biedt een unieke gelegenheid om de productie- en de organisatie van onze publieke diensten te wijzigen om de productiviteitswinsten van de nieuwe technologieën vast te leggen. Deze nieuwe generatie van ambtenaren is in staat om (eindelijk) het gebruik van nieuwe informatietechnologieën te ontwikkelen, want het is juist deze nieuwe generatie die het best de informatie- en communicatietechnologie beheerst.

Vandaag de dag moet een efficiënte en moderne overheidsadministratie gebruikmaken van nieuwe technologieën (o.m. IT) om de burger een dienstverlening van de hoogste kwaliteit te waarborgen. Het principe van e-government — waarmee wordt bedoeld dat de overheidsdiensten online toegankelijk zijn— heeft in België al enkele mooie successen opgeleverd. Het beste voorbeeld is ongetwijfeld de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid.

Voorbeeld: De Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid

Het concept van de Kruispuntbank bestaat in België al meer dan 15 jaar. Zoals de naam aangeeft, gaat het om een verzameling van elektronische gegevens die afkomstig zijn van de administratie en autonome diensten, en die losstaan van elkaar. Het bijeenbrengen van informatie voorkomt dubbel werk bij het verzamelen van informatie en zorgt ervoor dat de informatie doeltreffender kan worden beheerd. Sinds enkele jaren wordt deze manier van werken op steeds meer domeinen toegepast, onder meer ook in de sociale zekerheid.

Door het grote aantal actoren dat op dit domein werkzaam is, worden er enorm veel gegevens uitgewisseld en is het hele systeem buitengewoon complex. Sinds de invoering van het kruispuntbanksysteem zijn heel wat zaken dan ook eenvoudiger geworden.

Ontwikkelen van vaardigheden in de publieke sector door een voltijds educatief verlof voor oudere werknemers.

Men moet ervoor zorgen dat ambtenaren de juiste vaardigheden kunnen ontwikkelen die zij nodig hebben om hun doelstellingen te bereiken. Er moet een prestigieuze Hogeschool

voor Overheidsadministratie met een kwalitatief hoogstaand programma worden opgericht. Er moet ook een gemeenschappelijke structuur worden opgericht voor de coördinatie en de professionalisering van de vorming van hogere ambtenaren. De opleiding in de overheidssector mag niet onderdoen voor die in de privésector. Met name lager geschoolde ambtenaren moeten worden bijgeschoold. Net zoals in Zweden moet er een « Knowledge Lift » programma worden geïntroduceerd dat ambtenaren, die het wensen, toelaat om hun studies te hervatten, waarbij ze dan tijdelijk worden vervangen door jonge werkzoekenden.

België bereidt zich voor om een sociale shock als gevolg van de recessie te incasseren. We kunnen niet gewoon wachten op het herstel. We moeten out-of-the-box denken.

Zweden heeft een geslaagde ervaring in het oplossen van crisissen. In de jaren 90 maakte Zweden een ernstige financiële crisis door die voor een aanzienlijk overheidsdeficit en verdriedubbeling van de werkloosheid zorgde. De Zweden begrepen dat hun sociale staat efficiënter moest gaan werken als ze de kwaliteit ervan wilden behouden. Het BBP maakte een val van 5%. Om uit de afgrond te geraken, paste Zweden een bijzonder origineel sociaal recept toe: de "knowledge lift", een programma om het kennisniveau te verhogen. Actieve mensen kunnen, op vrijwillige basis, hun carrière onderbreken voor ten minste een jaar om studies te hervatten, terwijl de ontvangen compensatie gelijkaardig is aan de werkloosheidsuitkering. Werkgevers moeten zich engageren om deze mensen te vervangen door het inhuren van werkloze jongeren. En het heeft gewerkt: in drie jaar tijd, nam 10% van de actieve beroepsbevolking deel aan dit programma. Vooral laagopgeleiden en vrouwen. Het systeem, gedecentraliseerd op

gemeentelijk niveau, bood maximale flexibiliteit bij de keuze van de studies.

In België zijn jongeren de voornaamste slachtoffers van de crisis. Oudere werknemers ook omdat werd aangetoond dat 80% van de herstructureeringen in 2008-2009 ten koste kwam van werknemers ouder dan 50 jaar. De arbeidsperspectieven zijn somber. We kunnen echter niet deze jonge mensen uit de arbeidsmarkt laten. 40% van de ongeschoolde jongeren is werkloos voor meer dan twee jaar. Men creert dan ook langdurig werklozen onder de jongeren. Dit is zorgwekkend. De laaggeschoolden zijn ook de eerste slachtoffers van de crisis. En hun kansen op werk verslechteren. Deze mensen zitten vast omdat ze niet over de juiste kwalificaties beschikken. Via de "kennis lift", kunnen we twee dingen tegelijk doen: de inzetbaarheid van ouderen versterken en jongeren aan het werk zetten.

Om het proces te beginnen, zouden de publieke diensten als voorbeeld kunnen dienen. Jongeren zijn hier immers ondervetegenwoordigd. Binnen tien jaar zal 30% tot 40% van de ambtenaren in bepaalde departementen met pensioen gaan. Sommige ambtenaren kunnen hun studies hervatten en zo plaats maken voor jongeren, en dan vervolgens vrij gemakkelijk terugkeren aangezien ze beter opgeleid zijn en de plaats van de gepensioneerde ambtenaren innemen.

Er is vraag "voor zo'n systeem". Volgens een studie gepubliceerd door de FOD Economie (juni 2009), heeft 17% van de actieve ambtenaren zin om de opleiding te hervatten. Bedrijven kunnen hieruit ook hun voordeel halen. Het uitwisselen van een oudere werknemer tegen een jong iemand kan interessant zijn omdat de jongeren minder duur zijn.

Acties

Aandacht moet besteed te worden aan de mobiliteitsproblematiek (capaciteitsverhoging of aanpassing), de beschikbare ruimte om zich te vestigen (bedrijven terreinen en de bereikbaarheid ervan) en overheidsefficiëntie.

Waarom de Vlaamse praktijk dat voor haveninvesteringen boven de 10 miljoen euro een voldragen maatschappelijke kostenbatenanalyse verplicht is niet veralgemenen naar alle overheidsinvesteringen (Oosterweel,...).

De demografische vernieuwing gebruiken om publieke diensten te « digitaliseren
Ontwikkelen van vaardigheden in de publieke sector door een voltijds educatief verlof voor oudere werknemers. (knowledge lift).

Administratieve vereenvoudiging kan in een relancebeleid ook een grote hefboom vormen tegen een minimale kost.

9. Financiering

Er is wellicht geen effectiever relancebeleid denkbaar dan een kordate aanpak van de eurocrisis. Hierbij is het essentieel dat de band tussen het soevereine schuldenprobleem en het bankenprobleem doorgesneden wordt. Een bankenunie impliceert echter niet alleen reddingsfondsen maar ook regulering –en sanctioneringsmechanismen. De oplossingen hiervoor dienen zich echter vooral op Europees niveau aan³.

Bankfinanciering is, meer dan in andere landen, zeer dominant in ons land, maar dit zal (afhankelijk van de ontwikkelingen in Basel III) verande-

3 [Komt de Europese bankenunie nog op tijd?](#), Itinera Institute

ren. De financieringsmix zal moeten veranderen en we zullen meer en meer aansluiten bij het Angelsaksische model waar men zich meer via de markt gaat financieren.

Acties

De overheid moet maatregelen nemen om de toekomstige verschuivingen in financieringsmix te faciliteren. Hierbij met in de richting gekeken worden van elementen zoals promotie van kredietverzekeringen en zijn ook een degelijke risicospreiding en informatieverspreiding onontbeerlijk.

10. Onderwijs-arbeidsmarkt

We mogen echter de opportuniteiten van de crisis niet verliezen, maar van de situatie gebruik maken om doelgericht op bepaalde structurele problemen van onze economie in te spelen. Via het **arbeidsmarktbeleid** kunnen tegen minimale kosten prioriteiten gelegd worden (zoals op bijvoorbeeld knelpuntberoepen, jongerenwerkloosheid) die inspelen op de structurele problemen van onze economie.

Cruciaal is dat we in tijden van economische crisis geen verloren generatie creëren. Hierbij is de **match van onderwijs en arbeidsmarkt** essentieel. Het recente initiatief om sterk in te zetten op stages kan hierbij belangrijk zijn. Over het algemeen is het sterk aan te bevelen om beschikbare middelen voor arbeidsmarktbeleid, die nu heel sterk dienen voor selectieve subsidie of loonkostenvermindering, te heroriënteren naar activeringsdiensten (opleiding, mobiliteit, stages en dergelijke) die maximaal de beschikbaarheid en inzetbaarheid van de menselijke talenten ontplooiën. Dit kan naar aanleiding van de bevoegdheidsoverdracht in de staatshervorming

via een strategische oefening gebeuren. De federale regering kan in degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen slimmer en meer activerend werken door de degressiviteit vroeger te laten ingaan, afgestemd met individuele begeleiding op regionaal vlak. Degressiviteit laten ingaan voor langdurig werklozen zal armoede bevorderen in plaats van werk.

Menselijk kapitaal is het begin- en het eindpunt van economische groei. Mensen werken aan de economische groei en willen hierdoor hun levenskwaliteit verhogen. Investeren in mensen is dan ook een evidente noodzaak in elk groeiverhaal. Het onderwijssysteem heeft vele belangrijke functies en mag niet alleen vanuit een prestatieperspectief beoordeeld worden. Toch is het noodzakelijk dat het onderwijs — of tenminste een deel van het onderwijs— jongeren adequaat voorbereidt op een economisch productieve loopbaan. De kwaliteit van onze scholen en universiteiten is dan ook van zeer groot belang voor ons toekomstig groeipotentieel.

Het verband tussen economische ontwikkeling en onderwijs blijkt wanneer de technologische sectoren klagen over een te beperkte uitstroom van pas afgestudeerde technici, ingenieurs en wetenschappers. Een daling van het aantal **technologisch geschoolde jongeren** hypothekeert het toekomstige groeipotentieel. Het aandeel van nieuwe technologieën in de welvaartscreatie na de Tweede Wereldoorlog wordt veelal geschat op 75%. Voorts stelt de Amerikaanse Academy of Sciences dat technologen maar 4% vertegenwoordigen van de Amerikaanse arbeidsbevolking maar wel de jobs creëren waar de overige 96% direct of indirect afhankelijk van is. Dit laatste moet wellicht met een grote korrel zout genomen... Toch valt het hefboomeffect van technologie moeilijk te ontkennen.

Het bestendigen van de technologische dynamiek is afhankelijk van de instroom van jong talent in de technologiesectoren. Deze instroom sputtert omdat scholieren en studenten in de VS en in Europa zich minder aangetrokken voelen tot technologie en exacte wetenschappen dan in Azië. In heel wat EU-lidstaten zijn recent programma's opgestart om jongeren te motiveren tot het aanvangen van technologische studies. Hierbij kan de vraag gesteld worden of Europese jongeren werkelijk een beperkte 'technologische interesse' zouden hebben. Uit hun dagdagelijks gedrag blijkt alvast geen aversie voor technologie. Heel wat jongeren maken vlot gebruik van allerhande ICT-toepassingen en zijn sterk geïnteresseerd in bijvoorbeeld milieuvraagstukken die altijd een belangrijke technologische dimensie hebben.

In heel wat Europese landen en ook in de Verenigde Staten is een geanimeerd debat gaande over de problematische ontscholing van het onderwijs. De publicatie van de recente PISA evaluatie van de OESO zorgde voor een schokgolf in de VS omdat Shanghai voor het eerst deelnam en alle andere deelnemende landen ver achter zich liet (zie Tabel 5).

Belgische scholieren presteren behoorlijk in de PISA-vergelijking maar doen het iets minder goed dan de Nederlanders. In Nederland praat men openlijk over het problematisch lage prestatieniveau in het middelbare onderwijs en wil men meer gaan differentiëren om de sterke leerlingen beter hun talenten te laten ontwikkelen. In Vlaanderen wil de minister het middelbare onderwijs dan weer meer uniform maken — iedereen samen in een soort middenschool met een differentiatie vanaf 14 jaar— wat de facto neerkomt op het afschaffen van de sterkste richtingen die traditioneel de beste studenten afleveren aan de universiteiten en hogescholen. De geplande hervorming wordt dikwijls verdedigd door te verwijzen naar de uitstekende prestaties van Finland. Finland heeft inderdaad een systeem met gemeenschappelijke jaren in het middelbare onderwijs maar dit is ook het geval in Zweden en in mindere mate in Denemarken en Duitsland. En van alle rijke landen presteert vooral Zweden op alle dimensies uitgesproken zwak. Het Finse succes is niet noodzakelijk alleen toe te schrijven aan de gemeenschappelijke componenten in de organisatie van het middelbare onderwijs. De vrije schoolkeuze is in Finland aan beperkingen onderhevig. Het debat dat ondertussen hierover gevoerd wordt, is dan ook erg essentieel.

Tabel 5 – PISA-rangschikking voor leesvaardigheid, wiskunde en wetenschap

	Lezen	Wiskunde	Wetenschap
OESO-gemiddelde	493	496	501
Shanghai-China	556	600	575
Korea	539	546	538
Finland	536	541	554
Hong Kong (China)	533	555	549
Singapore	526	562	542
Canada	524	527	529
Nieuw-Zeeland	521	519	532
Japan	520	529	539
Australië	515	514	527
Nederland	508	526	522
België	506	515	507
Verenigde Staten	500	487	502
Zweden	497	494	495
Duitsland	497	513	520
Frankrijk	496	497	498
Denemarken	495	503	499
Verenigd Koninkrijk	494	492	514

Bron: OECD, PISA 2009 database (www.pisa.oecd.org)

Merken we tenslotte op dat uit onderzoek steevast naar boven komt dat de kwaliteit van het onderwijs uiteindelijk vooral afhangt van de kwaliteit van de leerkracht. Landen zoals Finland realiseren dit o.a. door een streng ingangsexamen te organiseren alvorens studenten worden toegelaten tot de studies (master) die leiden naar het leerkrachtenberoep. 90% slaagt niet! Ook Nederland denkt aan een toegangsbeperking voor instromers in de lerarenopleiding. McKinsey stelt dat het gemiddelde academische niveau van leerkrachten in 's werelds beste onderwijs-

systemen tot het hoogste deciel behoort, en dat 10% van hun tijd wordt besteed aan hun eigen professionele ontwikkeling⁴.

⁴ McKinsey & Company, How the world's best-performing school systems come out on top

Acties

Vooral investeren in betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Erg veel voorzichtigheid aan de dag leggen met grote hervormingen van het onderwijs maar vooral investeren in de kwaliteit van leerkrachten.

Ivan Van de Cloot
Chief Economist

Voor duurzame economische groei
en sociale bescherming.